Kadın Merkezli Sosyal Kuramların Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme: “Çatışan Feminizmler”

An Evaluation on the Future of Women-Centered Social Theories: “Conflicting Feminisms”

Büşra Bilgin¹

*Çatışan Feminizmler - Felsefi Fikir Alışverişi,
Seyla Benhabib, Judith Butler, Drucilla Cornell, Nancy Fraser,
çev. Feride Evren Sezen, Metis Yayıncılık, 2017, 192 s.*

Değerlendirmeye konu edindiğimiz kitap, 1990 yılında Büyük Philadelphia Felsefe Konsorsiyumu tarafından düzenlenen feminizm ve postmodernizm konulu sempozyumda sunulan tebliğler ve yapılan tartışmaların ışığında oluşturulmuştur. Seyla Benhabib ve Judith Butler’ın konuşmaları üzerine Nancy Fraser’in oturum sırasında verdiği cevaplar derlenerek bir dergide yayımlanmış, akabinde Drucilla Cornell’in de katılımıyla 1994’te her bir ismin birbirine verdiği yeni cevaplar da eklenerek, kitap bugünkü haline getirilmiştir. Çalışmanın anlaşılmasında önemli bir yer tuttuğunu düşündüğüm giriş yazısında Linda Nicholson’a göre, bir sempozyum oturumundan böyle bir eserin ortaya çıkmasını sağlayan şey; tartışmanın otantikliğinin yanı sıra bahsi geçen isimlerin alana dair otorite sahibi kuramcılar olmalarıdır. Orijinal ismi “Feminist Contentions a Philosophical Exchange” olan kitap Türkçe’ye Metis Yayınları tarafından “Çatışan Feminizmler - Felsefi Fikir Alışverişi- ” başlığıyla aktarılmıştır.

“Çatışan Feminizmler” başlığıyla eser, her ne kadar başlangıçta okurun zihninde tarihten bugüne bir feminizm okuması/kritiği yahut feminist akımlar ve söylemler arasındaki farklılıklara/tenakuzlara odaklanan bir anlatı imajı oluştursa da içerik ve akış bundan oldukça farklıdır. Çalışma, Benhabib, Butler, Fraser ve Cornell’in birer kuramcı olarak ele aldıkları postmodernizm ve feminizm kavramlarının içlemi ve kavramların irtibatı çerçevesinde kendi sorularını, önerilerini ortaya koydukları; bunu yaparken zaman zaman birbirlerinin görüşlerini eleştirdikleri ve bir anlamda soru sorup cevap verdikleri bir diyalog halinde meydana gelmiştir denebilir. Fakat karşılıklı olması bakımından diyalog olarak ifadelendirdiğim metnin bu akışı, onu kolay kılmamış aksine yazarların birçok farklı kitaba, makaleye, alana ve isme atıf yaptıkları yoğun, uzun ve hazmı zor bir yekûna dönüştürmüştür. Genelde post-modernizme özelden ise postyapısalcı toplumsal kuramlara belli ölçüde aşinalık ile Der-

¹ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Bölümü Doktora Adayı.

rida, Foucault, Lacan, Deleuze, Lyotard gibi postyapısalcı kuramcılarının görüşleri, yöntemleri ve eleştirileri hakkında bilgi sahibi olmanın metni daha anlaşılır kılacağı muhakkaktır.

Yapısal ve üslup özellikleri ele alındığında; eserde öncelikle yazarlara ait 1990 yılında yayımlanmış olan ilk dört metne, ardından 1994'te yazarlar tarafından yazılıp derlenen ikinci dört metne yer verildiğini görmekteyiz. Bu durum tartışmanın canlılığını okuyucu açısından korumakta, yoğun olan metinlerin birbiriyle ilişkisini takip etmeyi kolaylaştırmakta ve akıcılığı sağlamaktadır. Öte yandan kitabın kuramsal açıdan ağırlığı ve feminist teorinin geleceğine dair öneriler barındıran içeriği; onu yalnızca bahsi geçen yazarlar arasında gelişen bir tartışmanın metne dökülmüş halinden çıkarıp bambaşka bir noktada konumlandırmaktadır. Böylelikle okuyucunun kendisini teorik bir arayışın parçası hissedebildiği akışı canlı ancak içeriği zengin bir anlatım oluşturulmaktadır. Çok sayıda atıf barındıran metinlerde yoğun olarak dipnot ve açıklama bulunması takibi zorlaştırırsa da alanla alâkalı araştırma yapanlara yol göstermektedir.

Seyla Benhabib, huzursuz bir ittifak olarak tanımladığı feminizm-postmodernizm ilişkisinde Batıda bugünkü düşünsel geleneğin temel sayılan bazı öğelerini ve akademik hayatta hüküm süren belli öncülleri eleştiriye tâbi tutmaktadır. Bahsi geçen öge ve öncülleri Jane Flax'ın postmodernizmi incelerken kurguladığı üçlü tasnifteki şekliyle veri olarak ele alan Benhabib bu bağlamda; insanın ölümü, tarihin ölümü ve metafiziğin ölümü temalarını feminizme tanıdığı imkân nispetinde incelemiştir. Bu üçlü formülasyonun keskinliği ve tartışılmazlığı karşısında eleştirel kuramın durumu ve feminizmin yeni yeni elde ettiği kazanımları hakkında endişe duymaktadır. Ona göre öznenin ölümü, aslında kadının özne olma kavramına en çok yaklaştığı bir dönemde yeniden baltalanmasına karşılık gelmektedir. Öznenin ölümü teziyle feminizm arasında tesis edilmiş görünen güçlü ilişkinin; ikinci dalga feminist hareketin başlangıcına hakim olan orta sınıf, heteroseksüel, beyaz kadınların deneyimlerinden yanlış bir şekilde çıkarsanmış olduğunu belirterek feminizm(ler)in esasında yukarıda belirtilen farklılıklar temelinde çeşitlendiğini belirtmiş ve tek bir düşünsel yapının ihtiyaçları karşılayamayacağını vurgulamıştır. Tarihin ölümü teziyle feminizmin buluşmasında huzursuz olduğu husus ise tarihin mağlup ve kurbanlarına olan ilgi yok olduğunda kadınların hak arayışının ve toplumun bu minvalde geçmişle hesaplaşma imkânının etkinliğini kaybedecek olmasıdır. Metafiziğin ölümü ile de felsefenin devre dışı bırakılmasını eleştirmektedir. Zira ona göre kişilerin kültürel normları öznellik taşıyacak ve bunları düzenlemek için daha üst ilkelere ihtiyaç duyulacaktır.

Postmodernizmi postyapısalcılık olarak ele alan Judith Butler; Seyla Benhabib'den farklı olarak feminizm-postmodernizm ilişkisinin doğuracağı politik sonuçlar üzerine yoğunlaşmıştır. Bunu yaparken "Postmodernizm nedir?" sorusunu feminizmden bağımsız olarak cevaplamayı deneyen Butler; postmodernizm dahilinde ele alınan filozof ve kuramcılarının (Derrida ve Lyotard örneği üzerinden) esasında aynı yapı-düşünsel kategori- içinde var olmak istemeyeceklerini iddia eder. Postmodernizm adıyla

oluşturulan bir tür sentetik iktidar olarak ele aldığı bu yapıyı paradoksal olarak nitelemektedir. Butler öznenin ölümüne dair eleştirisi hususunda yine Benhabib ölçüsünde kaygı duymadığını ifade ederek bunun öznenin tamamen vazgeçmek yerine öznenin kurulumunu irdelemek imkânı tanıdığı için kıymetli olduğunu savunur. Onun feminizm zaviyesinden postmodernizme asıl sorusu kimin özne olarak kabul edildiği üzerinedir. Feminizmin “kadın” ve “biz” kategorisini sorgulayan Butler, feminist öznenin belli başlı dışlamalarla kurulduğunu ve son kertede bu dışlamaların “biz” kavramını zayıflatmak üzere geri döneceğini savunmaktadır.² Kadın kavramının beden ve cinsiyetin maddiliği üzerinden kurgulanmasını Micheal Foucault’ya da atıfla eleştirmekte; cinsiyet-beden temelli ayrımın “ikilik” oluşturarak çekişmeleri devam ettireceğini iddia etmektedir. Butler’ın bu fikirleri onun queer teoriyi feminizmin önüne koymak yahut eşcinsel bireylerin lehine bir tutum sergileyip kadınların biyolojik olarak sahip oldukları annelik, doğum vb. özelliklerini yok sayması gibi hususlarda eleştirilmiştir.³

Nancy Fraser, postmodernizmin üçlü düşünsel tezine yönelik fazla katı ve sınırlayıcı tutumu sebebiyle Seyla Benhabib’i; sorunun kendisine işaret etmeden meseleyi ancak etrafını dolaşarak tartışmış olması görüşüyle de Judith Butler’ı eleştirmektedir. O Butler’ın tartışmasında üstü örtülü biçimde ifade ettiği şeyi şöyle ifade etmiştir: “Feminist hareketler içinde farklı sınıfa, etnik yapıya, milliyete ve cinsel tercihe sahip kadınlar arasında uzlaştırılamayacak kadar zorlu gerçek çıkar çatışmaları var mıdır?” Yazar bu soruya birinci dünya mensubu, profesyonel, beyaz, orta sınıf kadınlar ile bu kadınların yanlarında çalıştırdıkları üçüncü dünya mensubu diğer ırklardan kadınlar arasındaki çıkar çatışmalarını anlatarak cevap verir. Buna göre feminizm kendi bünyesinde bu farklılıklara uygun alternatifleri geliştirmek zorundadır. Fraser’ın Benhabib ve Butler’ın görüşlerini kritik ederken bir ölçüde onları uzlaştırmaya çalıştığı da söylenebilir. Zira tebliğlere cevap niteliğinde yazdığı metninde Benhabib ve Butler’ın görüşlerindeki aşırı bulduğu noktaları törpüleyen Fraser, her ikisinin görüşlerini dengeleyecek bir orta yaklaşım sunmaktadır.

Drucilla Cornell, 1994’te eserin oluşturulma sürecinde dördüncü aktör olarak katıldığı bu çalışmada Benhabib, Butler ve Fraser’a direkt cevap vermek yerine etik feminizmi, Lacan’ın psikanalitik görüşleri çerçevesinde tartışmış ve diğer yazarlara satır aralarında üstü kapalı biçimde cevap vermeyi tercih etmiştir. Cornell, ünlü bilim-kurgu/fantezi yazarı edebiyatçı Ursula K. Le Guin’in romanlarından yer yer yaptığı alıntılarla cinsiyet meselesinin sınırlarının farklı okunması gerektiğini vurgulamakta; böylece teorik yönü ağır basan metinde sunduğu roman alıntılarıyla feminist teori ve toplumsal kuramların temas ettiği farklı alanlara işaret etmektedir. Cornell, “sınırlara meydan okumak” mottosu üzerinden kadın kimliğini oluştururken farklı ve ayrık-sı görünen ancak kadınlara iliştilirilmiş her türlü özelliğin meydana getirdiği tezata

2 Judith Butler “dışlama” ifadesiyle cinsiyet kavramıyla toplumsal kabullerin ilişkisine işaret etmektedir. Butler’a göre “gender”; toplumun yüklediği anlamlar ve vazifeler üzerinden şekillenir. Kadın ve erkek kimliğinin oluşmasında politik bir üreme talebinin etkili olduğunu savunur. “Performativity” yahut “Performative gender” şeklinde de ifade ettiği bu kavramı daha yakından incelemek için bkz. Judith Butler, Cinsiyet Belası, İst.: Metis Yy. 2008.

3 Ayrıntılı bilgi için bkz. Julia Kristeva, Ruhun Yeni Hastalıkları, İstanbul: Ayrıntı Yy., 2017.

odaklanır. Ona göre toplumsal cinsiyet kalıpları üzerinden "iyi kız" veya "kötü kız" şeklinde yapılan ayırım kadınların gerçekleriyle uyumsuzdur ve bu durumun oluşturduğu gerilim feminizmin esas konusu olmalıdır. Bu sayede feminizmin sağladığı yıkıcı güçle toplumsal düzenin "erkek" temellerinin dengesini bozacağını ve "kadın"ın hakikatine ulaşacağını iddia etmektedir.

Eser, Türkiye'deki hakim tek yönlü feminizm algısına karşılık bugünün önemli feminist teorisyenlerinden olan Benhabib, Butler, Fraser ve Cornell'in birbirlerinden çok farklı noktalarda konumlanmalarını ve feminist teorinin bizzat kendisini eleştirebildiklerini göstermesi bakımından Türk okuyucusu ve akademi çevreleri açısından kıymet arz etmektedir. Zira bahsi geçen tek yönlü bakış açısı hem günümüzün hakikatleriyle uygulamada hem de felsefi kuramcılar açısından teoride uyumsuz bir vaziyet sergilemektedir. Ayrıca kitaptaki yazarların ve metinlerinin yaptıkları ayrıntılı tartışmaya rağmen birbirlerine yönelik yok sayma, tahkir veya kendi feminizm algı ve kadın hakları çözümlemelerini dayatır biçimde hareket etmemeleri, Türkiye'nin kadın hakları arayışında başı çeken isimlere ve kurumlara örnek teşkil edecek ölçüdedir.

Eser, isminin ilk çağrıştırdığı haliyle bir feminist teori kronolojisi tutmaktan ziyade günümüz problemlerinin ardındaki teorik zemini yoklamakta ve tespit edilen eksiği ifade edip çözüm önerilerini bildirmektedir. Her ne kadar yoğun ve zorlu bir metne sahip olsa da feminizmin postmodernizm ve postyapısalcı teorilerle olan ilişkisine hızlıca göz atma imkânı sağlamaktadır. Bu yönüyle de okurun entelektüel doygunluğunu oluşturmada yetkin; postmodernizm, yapı-bozum, öznellik, tarih, etik, psikanaliz, siyaset ve dil gibi birçok alanda düşüncelerin ifadelendirildiği bir metin olmuştur.